

e-ISSN: 2630-6417

International Journal Of
Social, Humanities And
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 55
Year: 2022 AUGUST
Pp: 985-989

Arrival
06 July 2022
Published
31 AUGUST 2022

Article ID
63941
Article Serial Number
6

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.63941>

How to Cite This Article
Yılmaz, E. (2022). "Yapısal
Özellikleri Açısından
Hititlerde Kent ve
Kentleşme", Journal Of
Social, Humanities and
Administrative Sciences,
8(55):985-989

International Journal Of Social,
Humanities And Administrative
Sciences is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open access,
peer-reviewed international
journal.

Yapısal Özellikleri Açısından Hititlerde Kent ve Kentleşme

City and Urbanization in Terms of Structural Characteristics in the Hittites

Ensar Yılmaz

Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Kent krallıkları ile partikularist bir görünüm sergileyen Anadolu'da Hititler'in merkezi bir devlet oluşturma sürecini başlatması, MÖ 17. yüzyılda, bugünkü Çorum ili sınırları içindeki Boğazköy'ü (Hattuşa kentini) başkent olarak belirlemesine tekabül eder. Merkezi devlet sınırları içinde sosyal, siyasi ve dini yapılarını yansıtan pek çok kent kuran Hititler'in sözkonusu dönemdeki kentleşme süreçleri, kendilerinden sonraki toplumlara da etkilemiş, bu toplumların kentleşme süreçlerine de damgasını vurmuştur. Dolayısıyla bizlere bıraktığı bu mirasın yapısal özelliklerini incelemek sadece o dönemi değil, günümüz kentlerini de kavrayabilmek açısından büyük bir öneme sahiptir. Anadolu coğrafyasında imparatorluk tipi ilk devlet örgütlenmesini hayata geçiren toplum olarak bilinen Hititler'de, gelişmiş bir siyasal yapının yanı sıra; canlı ve etkin bir kentsel yaşantı, çağının çok ötesinde bir diplomatik işleyiş, mesleki ve sosyal katmanlaşma ile artı-ürünün dağıtımının gerçekleştirildiği devasa ve alabildiğine renkli pazaryerlerinin bulunduğu bir ekonomik ve ticari sistem de yaratılmıştır. Fakat kentler, surlarla çevrili bir alandan ibaret değildir, daha çok geniş sınırları olan yerleşim yerleridir ve teokratik-monarşik bir yönetim sisteminin hâkim olması nedeniyle salt idari bir kimlik değil, dini bir kimlik de taşımaktadır. Ayrıca kentler, din adamları, yöneticiler ve halkın bir arada yaşadığı yerleşim birimleri de olmamıştır; sıradan halk diye tabir edilebilecek insanlar yaşamlarını küçük köy topluluklarında idame ettirmiştir. İktisadi yapısını tarım ve hayvancılığın belirlediği Hitit uygarlığında kentlerin ortaya çıkışı, öncelikle coğrafi ve fiziksel özelliklere, diğer bir deyişle güvenlik ve maiyet kaygılarına göre biçimlenmiştir. Sonrasında ise iktisadi ilişkilerin üzerine siyasi-kültürel bir yapının kurulduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hititler, Kent, Kentleşme

ABSTRACT

The fact that the Hittites initiated the process of forming a central state in Anatolia, which had a particularist image with its city kingdoms, corresponds to the 17th century BC when Boğazköy (the city of Hattusa), within the borders of today's Çorum Province, was designated as the capital. The urbanization processes of the Hittites, who established many cities reflecting their social, political, and religious structures within the borders of the central state, also affected the societies that followed them and left their marks on the urbanization processes of these societies. For this reason, examining the structural characteristics of this heritage left to us has great importance in terms of understanding not only that period but also today's cities. The Hittites, known as the society that implemented the first empire-type state organization in the Anatolian geographical area, had a vibrant and active urban life, a diplomatic operation far beyond its time, professional and social stratification, and an economic and commercial system with huge and colorful marketplaces where surplus-products were distributed was also created as well as a developed political structure. However, cities are not just an area surrounded by walls, they are settlements that have wide borders, and have not only an administrative identity but also a religious identity with the dominance of a theocratic-monarchical management system. Also, cities were not the settlements where cities, clergy, administrators, and people lived together and people, who could be called ordinary people, continued their lives in small village communities. The emergence of cities in the Hittite civilization, whose economic structure was determined by agriculture and animal husbandry, was primarily shaped according to geographical and physical characteristics, in other words, concerns on security and livelihood. It is understood that a political-cultural structure was built later on in economic relations.

Keywords: Hittites, City, Urbanization

1. GİRİŞ

Kent, bir yönüyle ticari emtianın, ihtiyaçların ve üretim araçlarının bir araya geldiği, yüksek beğenilerin simgelendiği mekânlar olarak değerlendirilirken; bir başka yönüyle ise, işbölümü ve dayanışma gibi kavramlarla da ilişkilendirilir (Pustu, 2006: 130). Fakat aynı zamanda kent kavramı, kapılarından geçilerek içine girilebilen, insanların sokak ve meydanlarında gezinebileceği, kuleleri ve surlarının kuşattığı, kapalı devre bir örgütlenmenin de adıdır (Düger, 2004: 15-16). Kent tanımında kültürel unsurların ön plana çıkarılması ise, "medeniyet" kavramı ile özdeşleştirilmesinden ileri gelmektedir. Buradaki ana karakteristik, kent kavramının medeniyeti oluşturan ve koruyan bir yapıda olmasıdır (Niray, 2002: 3). Meseleye kent ve kentleşme kavramları üzerinden bakıldığında, kentlerin, merkezi bir yerleşim biriminin sosyal, iktisadi, siyasi ve coğrafi niteliklerini tanımladığı; kentleşmenin ise, genel anlamıyla bu olguların değişim süreçlerine işaret ettiği görülmektedir.

İnsanlık tarihi boyunca çok sayıda medeniyetin yerleşim yeri olarak tercih ettiği Anadolu'da (Metin & Lamba, 2016: 156), kurumları, kanunları ve belli bir yaşama biçimiyle ilk derli toplu ve düzenli medeniyetin Hititler olduğu kabul edilmektedir (Eyüboğlu, 1997: 44). Hititler, Anadolu coğrafyasının toplumsal, kültürel ve siyasal anlamda örgütlenmiş en eski halkıdır (Düger, 2004: 33); kent krallıkları ile parçalı ve dağınık bir görünüm sergileyen Anadolu'da ilk merkezi devleti yaratma sürecini ise, MÖ 17. yüzyılda Çorum ili sınırları içindeki, bugün Boğazköy olarak bilinen Hattuşa kentini başkent olarak belirlemesiyle başladığı bilinmektedir (Sevinç, 2008: 13). Hititler,

devlet sınırları dahilinde toplumsal, siyasal ve dini yapılarını yansıtan pek çok kent de inşa etmiştir (Atilla, 2018: 698).

İlk başlarda Kaneş, Hattuşa, Zalpa ve Kussara gibi yerleşim birimlerinde kent devletleri şeklinde siyasi örgütlenmeler oluşturan (Altunok, 2019: 149) Hititler'in tarihi, farklı kaynaklarda farklı dönemlere ayrılabilir de genel hatlarıyla üç dönemde ele alınır. Bunların ilki, MÖ 1650–1500 yıllarını kapsayan Eski Krallık Dönemi'dir; ikinci devresi MÖ 1500–1430/1420 yıllarını içeren Orta Krallık Dönemi'dir; MÖ 1430–1200 yılları arasındaki üçüncü devre ise, İmparatorluk Dönemi olarak adlandırılmaktadır (Altunok, 2019: 149-150).

Şüphesiz ki sözkonusu dönemde ortaya çıkan kentler ve kentleşme süreçleri Hititler'den sonraki topluluklara da yansiyacak ve kentleşme süreçlerine de yön verecektir. Öte yandan, Hititler'in kentsel mirasının yapısal özelliklerini etraflıca incelemek, günümüz kentlerini anlamamızı da kolaylaştıracaktır.

2. COĞRAFI VE FİZİKİ YAPI

Anadolu coğrafyasında ilk kentlerin ortaya çıkması ve tarihsel süreçte kentler sistemi ile mekânsal niteliklerinin oluşması ve dönüşümünde de belirleyici olan birtakım unsurlar bulunmaktadır. Doğu Akdeniz havzasındaki özel konumu itibarıyla Anadolu, binlerce yıldır bazı sebeplerle gerek doğudan batıya, gerek batıdan doğuya gerçekleşen göç hareketleri için bir yol kavşağı fonksiyonu taşımaktadır; Hitit İmparatorluğu'nun da oluşması bu göç hareketleri neticesinde kent devletlerinin konfederasyon şeklinde bir araya gelmeleriyle gerçekleşmiştir (Kejanlı, 2005: 92-93).

Anadolu'ya nereden geldiği ya da geliş yönleri tam olarak kestirilemeyen Hititler'in, yine de Anadolu'nun yerli halkı olmadığı ve dışarıdan geldikleri konusunda genel bir fikir birliği vardır. Bu fikir birliğinin temelinde ise, Hititler'in Anadolu halkıyla uzun yıllara dayanan yaşamsal bir birlikteliğinin olmasıdır; bu sayede halkı iyice tanıyıp organize edebilecek kadar yeterli bir birikime kavuşmuşlardır (Sevinç, 2008: 12).

MÖ 2. bin yılda Kızılırmak çevresine yerleşen Hititler, Anadolu uygarlığının temeli sayılmaktadır. İlk Hitit krallığının kurulması, MÖ 1650–1600'lerde, ismi Hattuşalı anlamına gelen Hattuşili tarafından, bugünkü Çorum sınırları içindeki Boğazköy-Hattuşa'da gerçekleştirilmiş; MÖ 13. yüzyıla gelindiğinde ise yakın doğunun hatırı sayılır imparatorluklarından biri olmuştur (Düger, 2004: 33).

Yerleşim yerlerini birtakım fiziki özellikleri dikkate alarak seçen Hititler, kentleri akarsuların yakınına kuruyor, kent alanını ise iklim yapısına göre belirliyordu; arazi seçiminde de fazla hasat toplayabilecekleri ve sulu tarım yapabilecekleri alanlar belirleyici oluyordu. Öte yandan, kentleri coğrafi açıdan dağ ve tepelerin çevrelediği, diğer kentlerle koordinasyonun kesilmeyeceği ve hâkimiyetin tam anlamıyla kurulabileceği güvenli noktalarda oluşturmuyordu (Atilla, 2018: 705-706).

Anadolu'da belirgin bir yerleşim türünü fiiliyata geçirmeyen Hititler'de kentler, genellikle “höyük” üzerine inşa edilmiştir. Bir başka deyişle, kendinden önceki uygarlıkların kurduğu yapıları değerlendiren Hitit Devleti, inşa ettiği yeni yapılarla Hititleştirmiş, kendisine özgü kılmıştır. Kentlerin sınırlarına baktığımızda ise, filolojik verilere göre, surların dışında kalan belli bir alanın idari sınırlar dahilinde olduğu anlaşılmaktadır (Atilla, 2018: 710). Dolayısıyla Hitit toplumunda kent kavramının surlarla sınırlı olmadığını, çok daha geniş bir alana yayıldığını söylemek mümkündür (Atilla, 2018: 724).

Hitit kent mimarisinin anıtsal özelliği ise en doğru ve en iyi ifadesini başkent Hattuşa veya bugünkü Boğazköy'de bulur. (Düger, 2004: 35). Hattuşa kenti Yukarı Şehir ve Aşağı Şehir'den oluşmaktadır; şehrin çevresi oval şeklinde, sandık duvar tekniğiyle inşa edilmiş surlarla kuşatılmıştır ve bu surlar 6 kilometre uzunluğundadır (Karadeli, 2016: 5).

Klasik kentlere özgü düzenli bir planlamanın olmadığı Hattuşa'da, bütün yapı arazilerinin özel mülkiyete göre şekillendiği, evlerin ve yapı odalarının dış konutlarının da bu doğrultuda konumlandırıldığı görülmektedir. Caddelerde ve sokaklarda, kimi hallerde evlerde de bulunan, atık suyun geçtiği bir kanalizasyon sistemi vardır (Düger, 2004: 35-36). Atık su ve temiz su problemine büyük önem verildiği anlaşılmaktadır. Çok sayıda sokağın orta yerinde itinayla kurulmuş, üzeri taşlarla döşeli geniş drenaj kanalları bulunmaktadır; bu kanallara karşılıklı olarak evlerden kirli suları atan kil borular veya daha küçük kanalların bağlandığı görülmektedir. Sözkonusu işleyiş, bize, tipik bir yerel yönetim örgütlenmesi olduğunu kanıtlar niteliktedir (Macquenn, 2001: 87-88).

Kent çevresinde ekilebilir arazinin çokluğu göze çarpmaktadır; kent kapılarının önünde ise gölet, baraj ve su kanalları karşımıza çıkmaktadır. İÖ 16. yüzyıl sonlarında kurulan, Kuşaklı-Sarissa'nın Kuzeybatı Kent Kapısı'nın önünde yer alan baraj, ülkemizin en eski barajı olma özelliğini korumaktadır. Araştırmalar göstermiştir ki, halkın içme suyu ihtiyacı barajlara bağlanan kil borular aracılığıyla karşılanmış, kentin çeşitli noktalarına taşınmıştır (Karadeli, 2016: 6).

Başkent Hattuşa’da bazı önemli yapılara rastlanmıştır; Hitit İmparatorluk Çağı’nda inşa edilen bu yapılar, Anadolu mimarlık tarihi bakımından alabildiğine kıymetlidir. Büyük bölümü Büyük Kral IV. Tudhaliya döneminden günümüze değin ulaşan kıymetli yapılar arasında kraliyet konutlarının yanı sıra, surlar ve tapınaklar da yer almaktadır (Salihoğlu & Demirarslan, 2018: 1763-1764).

Yerleşim birimlerini oluştururken bölgenin coğrafi yapısı ve özellikle de topografyasından yararlanan Hititler’de, bu durum, günümüzde Boğazkale, Ortaköy ve Kuşaklı höyük olarak anılan kentlerde de (Hattuşa, Şapinuwa ve Sarissa’da) açık bir biçimde gözlemlenmektedir. Buradan, Hititler’in sözü edilen kentlerde sadece yaşamla kalmadığı, bölgenin topografyasını kendi gereksinimlerine göre değerlendirdikleri de anlaşılmaktadır (Bahar & Turgut & Küçük, 2018: 408).

3. SOSYO-EKONOMİK YAPI

Hititler Anadolu coğrafyasının en kadim uygarlıklarından biri olmasının yanında, ekonomik açıdan da en gelişkin uygarlıkların başında gelmektedir. Ekonomik gelirlerin büyük kısmını coğrafi yapısı nedeniyle tarımsal faaliyetten elde etmiştir ve tarım Hititler’in en büyük gelir kaynakları arasında yer almıştır. Tarımsal faaliyet ile geçinen insanlar, yaşamlarını toprağa bağımlı bir biçimde sürdürmüşlerdir (Deniz, 2015: 238). Kentlere kimliğini veren, Hititçe çiviyazım belgelerine göre, yetiştirilen ürünlerdir; sözgelimi Wiyanawanda “şarap kenti” olarak nitelendirilirken (Atilla, 2018: 723), Halappa ise “tuzcular”ın yaşadığı yer olarak bilinmektedir (Atilla, 2018: 724).

Hitit metinleri incelendiğinde, tarım ve hayvancılık eksenli ekonomisi nedeniyle en küçük biriminin “ev” olduğu görülür. Çünkü ev, aile üyelerinin bir arada olduğu bir “yuva”dan ziyade, bizatihi bütün üyelerinin içinde bulunduğu bir üretim mekanizmasıdır (Sevinç, 2008: 17) ve doğrudan doğruya tapınağa, saraya ya da asil zümreden birine bağlıdır (Sevinç, 2018: 18).

Ekonomik anlamda “ev”ler arasında hiyerarşik bir yapıdan da söz etmek mümkündür. Sözgelimi kimi küçük evler büyük bir evin çatısı altında bir araya gelip onun bünyesinde üretim yaparken, küçük veya büyük herhangi bir “ev” ise direkt olarak saray veya tapınağa ya da asillerden rastgele birine bağımlı olabilmektedir (Sevinç, 2018: 17-18).

Hitit Krallığı ve kralları için en ciddi gelir kaynaklarından biri de kazanılan savaşlardır. Elde edilen zaferler ülkeye sadece ganimetler ve armağanlar getirmez, aynı zamanda devletin ekonomik temeli olan tarımsal üretim için zaruri olan insan emeğini de getirir, dahası kraliyet ailesinin üyelerine ya da kritik mevkiilerdeki kişilere de araziler sağlardı (Altunok, 2019: 151). Ekonomik ve sosyal yaşamı istikrarlı bir yapıya kavuşturmak için çaba sarf eden Hititler, devleti merkezi bir şekilde yönetirken, bir yandan da merkezi yönetimin etkili olmasına odaklanmıştır (Deniz, 2015: 238).

Halkına toprağı işletmek üzere geçici olarak veren devlet için bu kişiler, elde ettikleri gelire askerlerin yemek ve askeri alandaki gereksinimlerini karşılamakla yükümlüydüler. Devletin kamusal alandaki işleri için görevlendirilen halk, böylelikle toprağa bağı hale getirilmişti (Deniz, 2015: 238). Hititler’de tarımsal faaliyetin bu denli güçlü olmasının temel nedeni, Anadolu’da coğrafi şartların elverdiği ölçüde çiftlikler kurmasıdır. Bu çiftliklere bakıldığında, tahıl ürünlerinden sebze, meyveden evcil hayvanlara değin ihtiyaç duyulacak her şeyin bulunduğu görülmektedir (Deniz, 2015: 242).

Hititler’de toprağın işletilmesiyle sağlanan kârın büyük bir kısmına vergilendirme yoluyla el koyan merkezi otorite, yüksek gelir getirecek arazileri de saray, tapınak veya asil zümrelerin işletimine vermiştir (Sevinç, 2008: 30). Hitit döneminde sosyal sınıflar da ekonomik açıdan mevcut durumları ekseninde biçimlenmiş; kişilerin sosyal yaşamdaki konumlanışları da sınıfsal yapılarına göre belirlenmiştir (Deniz, 2015: 238). Sosyal yaşamı bütünüyle düzenleyecek şekilde –aile ilişkilerini de kapsayan– kanunlar çıkarılmış, iktisadi ve toplumsal yapı merkezi yönetimin kararları doğrultusunda şekillendirilmiştir (Sevinç, 2008: 13).

Mesleki açıdan da katmanlaşan Hitit toplumunda, meslek grupları incelendiğinde, alabildiğine geniş bir işbölümünün olduğu göze çarpar: Askerler, tüccarlar, görev tanımları detaylı bir şekilde yapılmış saray çalışanları, maden işleyicileri, köylüler ve zanaatkarlar gibi değişik meslekler mevcuttur (Altunok, 2019: 151). Sadece bu kadar değil; ayrıca, marangozlar, çömlekçiler, doktorlar, kapıcılar, ayakkabıcılar, taş işçileri, terziler, erkek ve kadın meyhaneciler, bekçiler, balıkçılar, açıcılar, yapıcılar ve çirpıcılar da bulunmaktadır (Sevinç, 2018: 22).

Mısır ve Mezopotamya’yla ekonomik ilişkiler kuran Hitit toplumunda başkent Hattuşaş bir ticaret merkezidir ve kervanların uğrak yeri haline gelmiştir. Ticari yaşamın çok hareketli olduğu Hititler’de, geniş bir tüccar kesimi de bulunmaktadır. Tarım, hayvancılık ve madencilik alanında gelişmiş bir seviyede olan Hititler’de (Deniz, 2015: 241), ayrıca uluslararası ticaretin gerçekleştirildiği bir pazar sistemi de yaratılmıştır (Altunok, 2019: 151).

Hititler’de ticari yaşam, üç merkezden yürütülmektedir. Bunların başında Karum olarak adlandırılan, içinde tüccarların olduğu bir yerleşim yeri gelmektedir; burada bir yandan diledikleri gibi, özgürce yaşayan tüccarlar, diğer

yandan ticari faaliyetlerini sürdürmektedir. İkinci yer ise, misafir ya da konuk anlamındaki Vabartum'dur (Vebartum); bu tür yapıları da sonraki süreçlerde kervansaraylar olarak görmekteyiz. Üçüncü alan ise, yerel pazarlardır ve diğer alanlar gibi uluslararası ya da bölgeler arası bir faaliyetten ziyade, daha sınırlı bir yapıya sahip, yerel ürünlerin satıldığı alanlardır. Sözelimi, dönemin ticaret merkezlerinden biri olan Kültepe'deki kazılarda, Anadolu mimarisine özgü nüveler barındıran Karum ve Vabartum örnekleri bulunmuştur (Altunok, 2019: 151).

4. SİYASİ VE KÜLTÜREL YAPI

Hitit Devleti, çağdaşlarına oranla daha gelişmiş bir askeri ve idari yapı taşısa da mutlak monarşiyle yönetiliyordu; MÖ 17. yüzyıldan 12. yüzyılın başına değin geçen süreçte en az 26 kral tespit edilmiştir. Ancak yine de kimi kaynaklara göre, Hititler'in egemenliği altındaki devletlere birtakım esneklikler sağladığı, bu nedenle federal bir yapıya sahip olduğu öne sürülmektedir. Hitit devlet sisteminin dinle olan ilişkisinin de, esneklik politikası nedeniyle öteki toplumların inançlarına ve tanrılarına hoşgörülü olmasıyla sonuçlandığı varsayılmaktadır (Altunok, 2019: 152).

Hititler'de toplumsal piramidin zirvesinde kral, kraliçe ve kraliyet ailesi yer alırdı. Devlet kademesinde en üst görevlerde de çoğunlukla asiller bulunurdu. Saray ve asiller grubu, ilginçtir ki Eski Krallık Dönemi'nin en erken dönemlerinde dahi örgütlü hareket edebiliyordu. Dahası, bir bölümü Hattuşa'nın dışındaki diğer kentlerde yaşıyor, buldukları yerin yönetimini üstlenebiliyor, kimi zaman da merkezi idareye başkaldırarak karşı çıkabiliyordu (Sevinç, 2008: 23-24). Hititler'de asilleri ve üst tabakayı saymazsak, halk, köleler ve hürler şeklinde iki katmandan oluşmaktadır (Sevinç, 2008: 25-26).

Hitit toplumunda kentlerin yönetim biçimi teokratik-monarşiydi, bu nedenle çoğu kentin salt idari değil, dini bir kimliği de vardı. Ne var ki bütün kentlerin temelinde dini motifler bulunsa da, bazıları daha değişik bir görünüm sergileyebiliyordu. Örneğin, bir ya da daha fazla tanrıya adanmış kentlere "kutsal kent" denilirken; çeşitli dinsel ayinlerin, tapma ve tapınma ritüellerinin gerçekleştirildiği kentler de "kültkent" olarak adlandırılıyordu (Atilla, 2018: 719).

Başkent Hattuşa, Hitit krallarının ikamet merkeziydi ve her zaman idari kimliğiyle ön plandaydı. Diğer tüm kentlerin dini, askeri ve idari açıdan bağlı bulunduğu tek birim vardı, o da Hattuşa'ydı. Hitit toplumunda yerleşim yerlerinin "kent kimliği" edinmesi uzun bir zaman dilimine yayıldığı gibi, değişik birçok etmenin etkileşimi sonrası gerçekleşebilmiştir. Elbette ki uzun yıllara dayanan bir kültürel birikim sözkonusudur, gerek kentlerin, gerekse kent kimliklerinin oluşma sürecini de bu birikim belirlemiştir. Öte yandan, Hititler'in değişik coğrafyalarda inşa ettiği kentler de kendilerine özgü bir karakter taşımışlardır (Atilla, 2018: 718).

Ancak Hitit medeniyetinin oluşumunda bir tek Anadolu'nun yerli kültürleri değil, Eski Mezopotamya'nın kültürel mirası da büyük öneme sahiptir. Bunda Hititler'in Eski Krallık Dönemi'nden itibaren düzenlediği askeri seferlerin payı büyüktür; bugünkü Suriye topraklarının kuzeyine yönelik yapılan bu seferler, onları bölge halkı olan Hurrilere götürmüş, Hurri halkının aracılığıyla da Eski Mezopotamya'nın zengin kültürel mirası Hitit devlet ve toplum yapısına dahil olmuştur (Sevinç, 2008: 13).

Hititler'in idari yapısında memur sayısının yanı sıra, yerleri ve pozisyonları da büyük öneme sahipti; çünkü memuriyet salt idareyle sınırlandırılmaz, askeri ve dini işleri de içerirdi (Metin ve Lamba, 2016: 159). Öteki sosyal tabakalara göre en seçkin grubun ise, dini ve siyasi üstünlük de taşıyan, başta Tabarna ve Tavananna olmak üzere kraliyet mensupları olduğunu söyleyebiliriz. Sosyal tabakalaşma bakımından ise halkın üç ana gruba ayrıldığı Hitit toplumunda, sınıfsal ayrımın antik kölecilikteki kadar keskin ve net olmadığını ifade etmek gerekir. Bu sistemde de devlet, toprağın sahibi olarak özgür köylünün ya da kölenin yarattığı artı-ürüne el koymaktadır belki ama, yine de onların asgari düzeyde geçimlerini sağlamalarına imkân vermektedir (Altunok, 2019: 150).

Sözkonusu sosyal tabakalara bakıldığında, ilk grubun, vergi veren özgür insanlardan (tüccarlar, soylular, zanaatkarlar ve köylüler) oluştuğu görülmektedir. Hititler'de soylu ya da elit olarak görülebilecek insanlara yönelik bir sınıfsal tanımlama yoktur. Çünkü onlar da tüccarlar, zanaatkarlar ya da tarım ve hayvancılık yapan köylülerle beraber özgür insanlar sınıfındaydı ve aynı yasalara tabiydi (Altunok, 2019: 150).

Köleler, ikinci grubu oluşturuyordu; alımp satılabiliyorlar, hatta kiralanabiliyorlardı. Özgür insanlar gibi geniş haklardan yoksun olan bu grubun, ayrıca vücutlarında kölelik işareti de bulunmaktaydı. Ancak bu sosyal yapıda kölelerin dahi kimi hakları, farzı misal yerli kadınlarla evlenebilme olanakları vardır. Yine Hitit tabletlerinden anlaşılmaktadır ki, hem soylu sahiplerine, hem de saray ve tapınaklara hizmet etme yükümlülüğü olan köleler vardır ve bunlar sadakat, özen ve hijyen gibi kurallara da uymak durumundadır (Altunok, 2019: 150-151).

5. SONUÇ

Anadolu coğrafyasında imparatorluk tipi ilk devlet örgütlenmesini hayata geçiren toplum olarak bilinen Hititler'de, gelişmiş bir siyasal yapının yanı sıra; canlı ve etkin bir kentsel yaşantı, çağının çok ötesinde bir diplomatik işleyiş,

mesleki ve sosyal katmanlaşma ile artı-ürünün dağıtımının gerçekleştirildiği devasa ve alabildiğine renkli pazaryerlerinin bulunduğu bir ekonomik ve ticari sistem de yaratılmıştır. Öte yandan, tarih ve yazının gelişmiş örneklerini veren, kanun ve talimatlardan hareketle hukuk düzeni kuran, anıtsal yapılar ve kanalizasyon sistemleri yaratan Hititler, medeniyetin diğer önemli göstergelerini de içlerinde taşımış, çağının çok ötesine geçerek kendilerinden sonra gelen Anadolu medeniyetlerini ve bilhassa da daha batıdaki toplumları büyük oranda etkilemişlerdir (Altunok, 2019: 156).

Devlet sınırları dahilinde toplumsal, siyasi ve dini yapılarını temsil eden çok sayıda kent de inşa eden Hitit uygarlığında (Atilla, 2018: 698), kentlerin ortaya çıkış süreçlerinde belirleyici olanın, coğrafi ve fiziki yapılarla güvenlik ve geçinme kaygısını giderici yaklaşımların benimsendiği görülmektedir. Sonrasında ise iktisadi ilişkiler üzerine kurulan siyasi-kültürel bir yapının varlığı sözkonusudur.

KAYNAKÇA

1. Altunok, M. (2019). “Hititler: Boğazköy’den Yükselen Bir Yönetim Güneşi”, Akademik Hassasiyetler Dergisi, 6 (11), 147-160.
2. Atilla, N. (2018). “Hititler’de Kent ve Kent Kimliği Üzerine Bir Değerlendirme”, Tarih Okulu Dergisi, (36), 698-732.
3. Bahar, H. & Turgut, M. & Küçük, B. (2018). “Hititlerde Yerleşim Yeri-Kutsal Dağ İlişkisi Üzerine Bir Mesafe Önerisi”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (39), 403-424.
4. Demirarslan, D. & Salihoğlu, E. F. (2018). “Hitit Uygarlığında Büyük Tapınak Mimarisi ve Etkileri”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (3), 1763-1777
5. Deniz, A. (2015). “Anadolu Tarihinde Hititler’in Sosyo-Ekonomik Yaşantısı”, Journal of Turkish Studies, 10 (2), 235-248.
6. Düger, Y. (2004). Geçmişten Günümüze Anadolu’da Kentlerin Evrimi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
7. Eyüboğlu, İ. Z. (1997). Anadolu Uygarlığı. Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
8. Karadeli, L. (2016). “Yeni Bir Hitit Kenti Kuşaklı-Sarissa”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
9. Kejanlı, T. (2005). “Anadolu’da İlk Yerleşmeler ve Kentleşme Eğilimleri”, Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 4 (1), 89-97.
10. Macquenn, J.G. (2001). Hititler ve Hitit Çağında Anadolu (Çev. Esra Davutoğlu), Arkadaş Yayınları, Ankara.
11. Metin, H. & Lamba, M. (2016). “Hititler’den Roma İmparatorluğu’na Kadar Anadolu Uygarlıklarında Yönetim Yapısı”, Uluslararası Yönetim, İktisat ve İşletme Dergisi, 12 (27), 155-174.
12. Niray, N. (2002). “Tarihsel Süreç İçerisinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (9), 209-226.
13. Pustu, Y. (2006). “Küreselleşme Sürecinde Kent: Antik Siteden Dünya Kentine”, Sayıştay Dergisi, (9), 1-27
14. Sevinç, F. (2008). “Hititler’in Anadolu’da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistemi”, SDÜ Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (17), 11-32.